

A pesti épületek Matuzsálemje, a két-emeletű és sokablaku Orczy-ház is eltűnik nemsokára. Egy cáfolatokkal egybekötött hirlapi tudósítás és a megcáfolt cáfolatra adott újabb eladási hír adatai értesítenek erről a változsról, amelynek áldozata lesz immár az a régiség is, amely matuzsálemi attributumával a főváros kiálló nevezetése gyanánt húzódott végig a Károly-

körút és a Király-utca szögletén. Elpusztulásának oka ugyanaz, ami valamikor régen építését közszükséggé tette. A hajdani földszintes, egyemeletes és üres telkekből álló Landstrassé-n a XVIII-ik század végén emelt Orczy-ház a világvárosiasságnak, a haladásnak és a nagyszerűségnek volt a szimbóluma. Száz és néhány esztendőök elteltével az Orczy József báró által épített háznak ilyen okokból kell most eltűnnie, hogy fölváltsa őt az „Orczy-ház részvénytársaság” palotája, amely ugyanazt a csodát igéri kőrákások alakjában ezen a területen, amit a régi Orczy-ház nyújtott az ő régi publikumának. A főváros eme régi emlékének lebontásával a Károly-körúton a Gyertyánffy-féle ház és a Hacken-szálának hült helye képviselik még a históriai fejlődés kegyeletes, hogy ne mondjuk kedves emlékü maradványait. A Gyertyánffy-ház majdani krónikása Déryné naplójában, Katona József életrajzában és ugyan-csak a Katona „Róna” című színdarabjában meg fogja találni mindama főbb epizódokat, amiket az ilyen alkalomból készített párticédulákra följegyezni illik, de a Hacker-szálával és az Orczy-házal, noha a köztudatban legnagyobb hírességek gyanánt éltek, nehezebb lesz a dolga a rekonstruálóknak, mert ide, hajh, levelesládák és levelestárak okmányainak ismerete is kell, ezt pedig peregrinus íródeákok és kevés pénzű, kis lélekzetű krónikamondók nehezen végezhetik el. Nem a jószándéknak vagy hiányos ismereteknek, hanem csupán a már felemlített kevés pénzeknek miatta.

Rómer Flóris óta a főváros régi életének és emlékeinek professzionátus krónikása nincsen. Rómer is inkább mint úttörő érdekes ebben a szakmában, mert egy könyvön kívül többet nem adott a nyilvánosságnak, de azért ez az egy könyv sem volt hiábavaló munka. Rupp Jakab könyve főképp egyházakelógiai szempontból vizsgálta a régi Pest és Buda emlékeit, az 1750-től fejlődő Buda-Pestnek azonban nincs histórikusa, csupán alkalmi siránkozóik vannak, akik egy-egy régiség pusztulásával elsírják legszentebb könyűiket, — bő lére bocsájtva, ha méltányos a honorárium és szükös szavakkal, ha csekély a koronáknak ő számuk. Nem csúfolódásképp emlitem ezt, mert magamat csúfolnám vele első sorban, hanem az igazságért. Amíg a fővárosnak vagy az Akadémiának nem lesz egy kizárólag ilyen kérdésekkel foglalkozó lapja, s amíg az ilyen feladatok kizárólag hirlapírók kegyeletére és kötelességtudásra szorul, addig töredékes és hézagos lesz minden e fajta munkálkodás, mert évszázadok művelődéstörténeti emlékeinek feltárása nem magánemberek dolga s nem is egy-két hirlapcikk problémája. Nem a mi hibánk, hogy ilyen kulturhistóriai közlönye sem a fővárosnak, sem az Akadémiának nincsen s az sem a mi szégyenünk, hogy ösztöndíjakkal, kényelmes állásokkal és nagyságosba csapó címeikkel megterhelt tudó-

sok Rómer óta nem folytatták ezen a ter-
ren a megjelölt munkát.

Az Orczy-házról az első írott emlék Ráth Péter 1803-iki német nyelvű statisztikájában található. Ebből a közlésből először, az tűnik ki, hogy nem 1804-ben építették, hanem jóval régebben, továbbá, hogy az a zsidó-kolónia, amely a mai napokig szállva tartotta, a tradíciók alapján vonta meg magát benne, mert 1803-ban, 1831-ben, 1859-ben és mindig övék volt itt a megszállási jog. Nem kiváltságos törvények, hanem a szokás és a hagyományok alapján. Ráth már említi, hogy zsinagóga is találtatott az ő idejében benne, Pata-sich 1831-ben pedig két „Sidó Sinagógá”-ról emlékezik meg és egy „feredő”-ről, amely rituális fürdő volt. Épült ezenkívül más fürdő is itt 1831 körül, amelybe a vizet egy artézi kútból bocsátották. A lakók száma 284 volt 1831-ben az Orczy-házban, ez a szám megnövekedett néha háromszázra, háromszázhuszra is, de a számok nagyságában mindig zsidó felekezetű egyének foglaltattak. Egy időben itt volt a múlt század magyar „Revue des deux Mondes”-jének, a Tudományos Gyűjtemény-nek szerkesztősége és kiadóhivatala, a pesti tudósok, Thaiszszal és Fejér Györggyel itt gyűltek össze a revübe felveendő dolgozatok megbeszélésére, de ez csak eltűnő epizód az Orczy-ház életében, ami csak érdekessé tette, de nem karakterizálta. Igazi hírességét a benne lakó zsidóktól nyerte, akikkel egy külön getto, egy exotikus keleti világ költözött bele a legősibb és legmagyarabb Orczyak házába. Hatalmas zsidó élet pompázott ebben az óriási palotában, amelyet háromszáz lakójának exkluzív foglalkozása olyan szigetté emelt, amely egészen önállóan élt szokásainak, hagyományainak és erköl-cseinek a zsinagógák, rituális fürdők és hasonfelekezetű lakók társaságában. Az első csákányütésre, ez a közel száz-huszonöt év óta egy tömegben élő, keleti szemléletre ragadt, de ma már kissé a modern élet hatása alá került getto-társadalom szét fog rebbenni az Erzsébet- és Terézvárosi szélrózsa minden irányában. Velük együtt kétségtelenül azok a legendák is szétfoszlanak, amelyek az Orczy-házhoz fűződtek, s amelyeknek egyik halhatatlan szállómondásában a minden órán egy aranyat jövedelmező ház meséje bennefoglaltatott. Az Orczyak szerepe ebben a getto-világban olyan volt, mint a megszállott területekre küldött ostromló csapatok parancsnoké. Urai, patrónusai voltak a pesti zsidóknak. Megszokták egymást, később megszerették s mivelhogy a getto az Orczyak jövedelmét gyarapította, amolyan protektorátusi viszony fejlődött ki a gazda és hűbéresei között. A gettonak ők voltak a palatinusai, de csak voltak. Majd ha felvonul a bontogatók hada nemsokára az Orczyak birodalmára, akkor ez a speciális pesti nevezetesség is eltűnik, amely évtizedeken át a főváros életének egyik érdekes institutumát alkotta.

Zuboly.

Budapestre vonatkozó újságcikkek		Osztalványos	
Szerző:	Zuboly	Tárgy:	Fr. 8. 3
Cím:	Az Orczy-ház — A getto pusztulása —	Hely:	Orczy-ház
Forrás:	1907. I. 7.	Idő:	1907.
(Hely)	(Idő)	Shemély:	
(Köt. v. fiz.)	(Oldal)	Helyszám:	